

הניתוח ממערכי השיעור לשירת ש. טשרניחובסקי

כתב וערך: המורה אלי פררה

לא רגעי שנת / שאול טשרניחובסקי

לא רגעי שנת, טבע וְחִלּוּמוֹת יִמְתְּקוּ, (חרוז א' יִמְתְּקוּ)

רק רָגַשׁ בְּךָ אֲרָאָה וְסַעֲרוֹת הַקָּרֵב: (חרוז ב' הַקָּרֵב)

על מְרוֹם שִׂיא הָרִיף וּבְמִכְרוֹת עֲמָקוּ, (חרוז א' עֲמָקוּ)

בְּתַהוֹמוֹת הַיְשִׁימוֹן וּבְצֵל חֲבִיּוֹן עֵב. (חרוז ב' עֵב)

כִּי תֵאָבֵל נַפְשִׁי, וּפִצְעֵי יִזְעָקוּ, (חרוז א' יִזְעָקוּ)

תִּקְוֹתַי תִּבְלֶנָה כְּשׁוֹשֵׁן בְּסִתּוֹ, (חרוז ב' בְּסִתּוֹ)

אֲנוּדָה לְמָקוֹם שֶׁשׁ מִשְׁבָּרִים יִנְאָקוּ, (חרוז א' יִנְאָקוּ)

לְמָקוֹם צוֹקֵי יָרִים צוֹר אֲדִיר וְשָׁב. (חרוז ב' וְשָׁב)

אֲז בִּשְׁתֵּי מַגְלִים הָרְבִים בְּסִלְעִים,

שֶׁהִמָּה, בְּהַתְמוּלָלָם, שָׁבִים לְרַגְעִים,

וְטוֹר מְטוֹר יָרוֹם, גַּל יִגְבֵר מִגַּל;

מִצוֹרִים נִכְלַמְתִּי, שֶׁהִמָּה בְּגֵאוֹנָם

אֶל מַחֲץ מִשְׁבָּרִים, אֶל נִהְמָם וְהִמּוֹנָם

יִסְגִּירוּ אֶת לְבָם, וְרֵאשִׁיָּהֶם אֶל עַל...

סונטה

שיר זה הוא סונטה. סונטה היא שיר בעל מבנה קלאסי של 14 שורות. זוהי סונטה איטלקית

(מבנה של 3-3-4-4). לסונטה מבנה חריזה קבועה. בשיר שלפנינו מבנה חריזה מתוחכם – בשני

הבתים הראשונים חריזה מסורגת (א-ב-א-ב) ובשני הבתים האחרונים – א-א-ב / א-א-ב.

הסונטה היא דוגמא לשיר בעל מבנה הדוק, קלאסי, שרירותית וללא כל תזוזה.

"לא רגעי שנת טבע", הוא שיר אופטימי, הדובר מתמלא בעוצמה וכוח מול איתני הטבע בכלל

ולסערת הים וגליו בפירוט, מתייחס באירוניה לצרותיו הקטנות, "תִּקְוֹתַי תִּבְלֶנָה כְּשׁוֹשֵׁן בְּסִתּוֹ"

מול הגלים האדירים והצוקים הנישאים.

לפנינו בסונטה רומנטית – דובר שמסתכל על הטבע ומתרפק עליו – הטבע כגילוי של אלוהות.

אין כאן הסתכלות על "טבע קטן" שנתון בידי האדם, כמו פרח או ציפור בכלוב, אלא על איתני

הטבע הגדולים. הזרם האומנותי-ספרותי הזה של המבט אל "הטבע הגדול" בעיניו של האדם

הקטן, נוצר בעולם המערבי כתגובה לתפיסה הרציונאליסטית של תקופת ההשכלה (תקופה של

גילויים גדולים בכל התחומים המדעיים). דבר זה מתרחש בהתאם לתורת החשיבה האנושית

שתמיד מביאה את שני הצדדים הקיצוניים של המתרחש לכדי שיתוף ואחוזה, הניזונים זה מזה.

הבית הראשון: הדובר בשיר אומר שהוא לא אוהב את השקט בטבע – אלא את הרגש והסערות.

הוא אוהב את הסערה והקיצוניות שבו – המדְבֵר, העננים הקודרים, הצוקים וההרים הגבוהים.

ולא חלומות מתוקים והתייפיות פיוטית למול טבע רוגע ושלֵו, אלא רגש עז שיש לנו כשאנו מביטים על סערות קרב. "טבע ענק" של מכרות ועמקים, של הרים נישאים וכן גם תהומות הישימון (מדבריות וצִיּוֹת) למול העננים המסתירים בקרבם דמיונות ודמויות. יש ביטוי לניגוד בין העננים ברקיע הנמצאים ברום השמים למול תהומות הישימון, המדבר.

הבית השני: בית זה מכניס יסוד לירי (פיוטי-אישי) לתחושותיו – כאשר הוא מתאבל ונפשו פצועה, כלומר: הדובר במצב קשה עד כי תקוותיו נבלו, במקרה כזה הוא הולך אל "הטבע הגדול", למקום שבו הגלים נשברים אל צוקים אדירים בעלי שִׁיבָה. הוא לוקח את עצמו אל הטבע ולומד ממנו. אנו, בני-האדם מורגלים להסתכל על העולם מנקודת מבט אישית ומרוכזים בעצמם, אבל הדובר יוצא לטבע ומסתכל עליו וכך מקבל פרפורציות לבעיותיו – מה אני לעומת הגלים המתנפצים? לעומת הסלעים בעלי-הוותק הנצחיים, מה אני לעומת איתני הטבע? במקרים של דכדוך הנפש ותחושת שפל וכישלון, המבט באתני הטבע מכניס בנו ממד אחר לבעיותינו.

הבית השלישי: מדובר כאן בשני היבטים של הטבע – הסלע עומד איתן והגלים מתנפצים עליו ולא מתייאשים. הוא מסתכל על הגלים ולומד שאסור לו להתייאש – ההתמדה והגבורה משתלמת לאורך זמן ואכן הגלים ינצחו לבסוף גם את הסלע – יש כאן הערצה של הגבורה האקטיבית של הנחישות וההתמדה. בבית זה יש גם אמירה לאדם; הכישלון אינו אמור לייאש. המפלה והאכזבה אינם אמורים להפסיק את פעולתנו אם אנחנו חושבים שהיא נכונה. האדם שמתרשם מגבורתם של הגלים מתרשם מפעילותם הוא אדם אקטיבי. כאן ההתרפקות של המשורר היא על הטיפוס האקטיבי שלא יתייאש וימשיך לנסות.

הבית הרביעי: גם הגבורה הפסיבית של הסלע, שעומד וסופג את הגלים ויודע שדינו נחרץ – עומד חשוף ונותן לגלים להתנפץ עליו ועד הסוף המר יעמוד בראש זקוף. גם מהגבורה הפסיבית הנחושה יש ללמוד הוא לא זז, לא מוותר – על אף שהגורל כבר נגזר. המסקנה האנושית מהעמידה של הסלעים היא שגם צריך לדעת לספוג את התבוסה בעמידה זקופה. הדובר נכלם ומתבייש על שהיה קֶטֶן-אמונה ולא התגבר על משבריו, הם, הסלעים והצוקים לעומתו עומדים עדיים גאים למול מפלתם מול הגלים, צריך לדעת לקבל גם את הניצחון וגם את התבוסה המרכיבים את חיינו כמו הסלעים. למרות שבסוף נכנעו לגלים המתנפצים, הם גאים בעמידתם: "וְרָאִיָּהֶם אֶל עַל..."

לסיכום:

מהטבע השקט לא נלמד כלום. במצב של שלווה ורוגע אנו לא נדרשים לכלום. רק במצב של סערה נלמד משהו על גורלנו האנושי – לכן הוא אינו אוהב את הטבע השקט. לסונטה יש מבנה מתוכנן, מוחלט וסיסטמטי, אך כאן יש בדיוק תוכן הפוך למבנה הקבוע והרציונאלי של הסונטה. הטבע על כל אתניו הוא דבר לא רציונאלי ולא מתוכנן. טשרניחובסקי לוקח את התוכן הלא-מתוכנן הזה ויוצק אותו לתוך הצורה המתוכננת – הסונטה. במפגש הקצוות הזה יש אמירה ומשמעות: בדרך הכי מתוכננת כמו הסונטה ניתן לתאר את הדברים הכי לא מתוכננים. אם כל הזמן נצעק, לא ישמעו אותנו, אבל אם נצעק בזמן מתוכנן ומדויק – הצעקה תהיה הרבה יותר משמעותית. שיר זה נכתב אמנם בהברה אשכנזית כמו בשירי ביאליק, לעומתו טשרניחובסקי שר על חוויות הקשורות להווי הארץ ונופיה ולכן היה חביב על תושבי ארץ-ישראל, בזמן שביאליק, שר על התלישות ועל היהודי הקטן וגלותו.